

สมุนไพรพื้นบ้านแก้ไข้

วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล*

ภาควิชาเภสัชพฤกษศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

* Corresponding author: pywck@mahidol.ac.th

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: เพื่อสำรวจสมุนไพรพื้นบ้านและตำรับยาพื้นบ้านในประเทศไทยที่มีฤทธิ์ลดไข้ **วิธีการศึกษา:** ศึกษาใน 8 จังหวัด คือ ชัยภูมิ น่าน สุโขทัย เพชรบูรณ์ สุรินทร์ กระบี่ ยโสธร และอุบลราชธานี โดยสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านเกี่ยวกับสมุนไพรที่ไข้ ชื่อพื้นเมือง ส่วนที่ใช้ ประโยชน์และวิธีใช้ พร้อมทั้งเก็บตัวอย่างสมุนไพรจัดทำเป็นตัวอย่างพืชแห้ง ตรวจสอบเอกลักษณ์พืชด้วยรูปวิธานและเปรียบเทียบตัวอย่างพืชที่พิพิธภัณฑ์พืชสิรินธร กรมวิชาการเกษตรและหอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม **ผลการศึกษา:** รวบรวมพรรณไม้ที่ไข้แก้ไข้ได้ทั้งหมด 162 ชนิด จากพืชจำนวน 60 วงศ์ จำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 46 วงศ์ (132 ชนิด) พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 11 วงศ์ (26 ชนิด) พืชเมล็ดเปลือย 1 วงศ์ (2 ชนิด) และเฟิร์น 2 วงศ์ (2 ชนิด) วงศ์ที่มีสมุนไพรแก้ไข้มากที่สุดคือ Leguminosae 22 ชนิด รองลงมาคือ Euphorbiaceae 12 ชนิด Annonaceae 11 ชนิดและ Rubiaceae 10 ชนิด สกุลที่มีพืชสมุนไพรแก้ไข้มากที่สุด 1 สกุล โดยมี 5 ชนิดคือ *Diospyros* สกุลละ 3 ชนิดมี 3 สกุลคือ *Alpinia*, *Flemingia*, และ *Senna* และสกุลละ 2 ชนิด มี 15 สกุลได้แก่ *Abrus*, *Antidesma*, *Clerodendrum*, *Dendrobium*, *Desmodium*, *Dillenia*, *Ficus*, *Garcinea*, *Glochidion*, *Gnetum*, *Helicteres*, *Kaempferia*, *Memecylon*, *Thunbergia* และ *Uvaria* และพบสมุนไพร 64 ชนิดที่ใช้ในรูปยาตำรับ 25 ตำรับ และใช้เป็นยาเดี่ยว 106 ชนิด สรุป: การศึกษานี้ได้รวบรวมและพิสูจน์เอกลักษณ์ของสมุนไพรพื้นบ้านและตำรับยาพื้นบ้านที่มีฤทธิ์ลดไข้ ข้อมูลนี้จะเป็นประโยชน์ในการวิจัยและพัฒนาซึ่งอาจนำไปสู่เภสัชผลิตภัณฑ์ต่อไป

คำสำคัญ: สมุนไพร, ตำรับยาพื้นบ้าน, ลดไข้

Thai Pharm Health Sci J 2009;4(4):435-449[§]

บทนำ

ปัจจุบันสภาพป่าได้ฟื้นคืนสภาพที่สมบูรณ์ ได้มีการประกาศเป็นป่าชุมชน ประชาชนส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรรม มีหมอพื้นบ้านที่เข้าไปเก็บสมุนไพรในป่าชุมชนนี้มาใช้ในการรักษาโรคสำหรับประชาชนในหมู่บ้าน นับได้ว่าเป็นพื้นที่หนึ่งที่เหมาะแก่การศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านเป็นอย่างดี เพราะนอกจากมีพื้นที่ป่าที่สมบูรณ์แล้วยังมีหมอพื้นบ้านที่คอยแนะนำให้ความรู้ อีกทั้งประชาชนบริเวณนั้นก็ใช้ยาสมุนไพรพื้นบ้านกันอย่างแพร่หลาย

จากสถานการณ์ในปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ซึ่งเคยมีมากกว่าร้อยละ 72 ของประเทศในปี พ.ศ. 2481 ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 27.95 ในปี พ.ศ. 2532 หากไม่รวมถึงสวนยางพาราและไม้ผลแล้ว พื้นที่ป่าอาจเหลือไม่ถึงร้อยละ 20 ในปี พ.ศ. 2534 นับเป็นภาวะหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าแหล่งของสมุนไพรก็ลดน้อยลงด้วยเช่นเดียวกับการลดลงของหมอพื้นบ้าน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าภูมิปัญญาพื้นบ้านก็ค่อย ๆ หายไป จึงมีความจำเป็นต้องอนุรักษ์ภูมิปัญญาเหล่านี้ไว้ เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาต่อไปในอนาคต นอกจากนี้ยังพบว่าในจำนวนพืชที่มีท่อลำเลียงมากกว่า 10,000 ชนิด ที่พบในประเทศไทย

มีการนำมาใช้ประโยชน์ไม่ถึงร้อยละ 2 เนื่องจากยังขาดข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชนิดและคุณสมบัติของพืชที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสมุนไพรที่ใช้ตลอดจนสรรพคุณและวิธีใช้ รวมทั้งเก็บตัวอย่างพืช และสำรวจเอกลักษณ์พรรณพืช ข้อมูลที่ใช้แก้ไข้ครั้งนี้จักเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยสมุนไพรเพื่อพัฒนาเป็นยาต่อไปในอนาคต

วิธีการศึกษา

ในการสำรวจเก็บตัวอย่างและตรวจเอกลักษณ์พรรณพืชสมุนไพร ใช้วัสดุและอุปกรณ์ดังต่อไปนี้ แฝงอัดพันธุไม้แห้ง ขวด และน้ำยาดองพืช ถุงพลาสติก สมุดบันทึก กรรไกรตัดต้นไม้ กล้องถ่ายรูป ตูบ และกล้องจุลทรรศน์ พื้นที่ที่สำรวจเป็นพื้นที่ที่หมอพื้นบ้านเข้าไปเก็บสมุนไพรมาใช้เป็นประจำ มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสมุนไพรพื้นบ้าน ผู้วิจัยสำรวจสมุนไพรพื้นบ้านในประเทศไทย 8 จังหวัด คือ ชัยภูมิ (ธันวาคม 2537 - ตุลาคม 2539) น่าน (ธันวาคม 2538 - ตุลาคม 2539) สุโขทัย (พฤศจิกายน 2538 - กุมภาพันธ์ 2540) เพชรบูรณ์ (พฤศจิกายน 2538 - กุมภาพันธ์

[§] 14th year of Srinakharinwirot Journal of Pharmaceutical Science

2540) สุรินทร์ (ตุลาคม 2540 - กันยายน 2541) กระบี่ (มีนาคม - เมษายน 2542) โยโธธร (ตุลาคม 2542 - กันยายน 2543) และ อุบลราชธานี (พฤศจิกายน 2540 - มิถุนายน 2541, กันยายน 2541- พฤษภาคม 2542, มีนาคม 2543 - กันยายน 2545, พฤศจิกายน 2550 - ตุลาคม 2551) ได้สัมภาษณ์หมอฟันบ้านเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้ ชื่อพื้นเมือง ส่วนที่ใช้เป็นยารวมทั้งสรรพคุณและวิธีใช้ เก็บตัวอย่างพืชทำเป็นตัวอย่างพืชแห้ง ตรวจสอบเอกลักษณ์พืชด้วยรูปวิธานและเปรียบเทียบกับตัวอย่างพืชที่พิพิธภัณฑ์พืชสิรินธร กรมวิชาการเกษตรและหอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผลการศึกษาและวิจารณ์ผลการศึกษา

ในการสำรวจพืชสมุนไพรที่ใช้แก้ไข้ เก็บตัวอย่างพรรณไม้ได้ทั้งหมด 60 วงศ์ รวมทั้งสิ้น 162 ชนิด ดังแสดงในตารางที่ 1, 2 และ 3 จำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 46 วงศ์ (132 ชนิด) พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 11 วงศ์ (26 ชนิด) พืชเมล็ดเปลือย 1 วงศ์ (2 ชนิด) และเฟิร์น 2 วงศ์ (2 ชนิด) (ตารางที่ 1) สมุนไพรที่ใช้แก้ไข้เป็นพืชที่จัดอยู่ใน 60 วงศ์ (ตารางที่ 2) วงศ์พืชใบเลี้ยงคู่ที่มีสมุนไพรมากที่สุด

คือ Leguminosae (22 ชนิด) (แบ่งเป็น 3 วงศ์ย่อย คือ Leguminosae-Caesalpinioideae 7 ชนิด Leguminosae-Mimosoideae 3 ชนิดและ Leguminosae-Papilionoideae 12 ชนิด) รองลงมาคือ Euphorbiaceae, Annonaceae และ Rubiaceae วงศ์ละ 12, 11 และ 10 ชนิด ตามลำดับ สกุลที่มีพืชสมุนไพรมากที่สุด 1 สกุล โดยมี 5 ชนิดคือ Diospyros สกุลละ 3 ชนิดมี 3 สกุลคือ Alpinia, Flemingia, และ Senna และสกุลละ 2 ชนิด มี 15 สกุลได้แก่ Abrus, Antidesma, Clerodendum, Dendrobium, Desmodium, Dillenia, Ficus, Garcinea, Glochidion, Gnetum, Helicteres, Kaempferia, Memecylon, Thunbergia และ Uvaria และพบสมุนไพร 64 ชนิดที่ใช้ในรูปยาตำรับ 25 ตำรับ และใช้เป็นยาเดี่ยว 106 ชนิด สมุนไพรที่ใช้ทั้งในรูปยาเดี่ยวและตำรับพบใน 8 ตำรับ คือตำรับที่ 1, 2, 3, 4, 5, 12, 17 และ 20 (ตารางที่ 3)

โดยสรุป การศึกษานี้ได้รวบรวมและพิสูจน์เอกลักษณ์ของสมุนไพรพื้นบ้านที่มีฤทธิ์ลดไข้ รวมถึงตำรับยาพื้นบ้านเพื่อลดไข้ ข้อมูลนี้จะเป็นพื้นฐานในการศึกษาวิจัยสมุนไพรเพื่อพัฒนาเป็นยาต่อไปในอนาคต

ตารางที่ 1 สมุนไพรแก้ไข้

วงศ์	ชื่อพฤกษศาสตร์ ¹	ชื่อท้องถิ่น/ชื่อกลาง	ส่วนที่ใช้	ยาเดี่ยว/ ตำรับ*	วิธีใช้
ใบเลี้ยงคู่					
ACANTHACEAE	<i>Justicia gendarussa</i> L.f. ¹	กระดุกไต่ตำ	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Thunbergia fragrans</i> Roxb. var. <i>vestita</i> (Nees) Cramer ²	ปากกาเล็ก/หนามแน่ขาว	ใบ	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่มหรือตำคั้นน้ำทา
	<i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl. ²	รังจืด	ใบ	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่มหรือตำคั้นน้ำทา
	ANACARDIACEAE	<i>Buchanania siamensis</i> Miq. ³	รวงไซ (ธนนไชย)	ราก, แก่น, เปลือกต้น	ยาเดี่ยว
<i>Mangifera indica</i> L. ³		มะม่วง	เปลือกต้น	ตำรับ 1	ต้มน้ำดื่ม
ANNONACEAE	<i>Spondias pinnata</i> (L.f.) Kurz ³	มะกอก	ราก	ตำรับ 2	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Annona squamosa</i> L. ⁴	น้อยหน่า	ใบ	ตำรับ 1	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Anomianthus dulcis</i> (Dunn) J.Sinclair ⁵	ตีนตั่ง (นมวัว)	ลำต้น	ตำรับ 3	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Cananga latifolia</i> Finet & Gagnep. ⁵	แกงแขง (สะแกแสง)	ลำต้น	ตำรับ 4	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Dasymaschalon blumei laoticus</i> (Finet & Gagnep.) var. <i>blumei</i> ⁴	ดิงดั่งตัน (บุหรง)	ราก	ยาเดี่ยว	บดเป็นผงรับประทาน
	<i>Goniothalamus laoticus</i> (Finet & Gagnep.) Bân ⁴	ข้าวหลามดง (ปอชี้แฮด)	แก่น	ยาเดี่ยว	แช่น้ำดื่ม
<i>Mitrephora tomentosa</i> Hook.f. & Thomson ⁴	กล้วยเหิน (มะป่วน)	ราก, แก่น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่มหรือบดเป็นผงรับประทาน	

(ต่อ)

* ดูรายละเอียดของแต่ละตำรับที่ระบุในตารางที่ 3

ตารางที่ 1 สมุนไพรแก้ไข้ (ต่อ)

วงศ์	ชื่อพฤกษศาสตร์ ^{ชื่อภาษาอังกฤษ}	ชื่อท้องถิ่น/ชื่อกลาง	ส่วนที่ใช้	ยาเดี่ยว/ ตำรับ*	วิธีใช้
	<i>Nervopetalum hahnii</i> (Finet & Gagnep.) C.Meade ⁶	กายข้าว (นมควาย)	ลำต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Polyalthia debilis</i> (Pierre) Finet & Gagnep. ⁴	น้ำเต้าแล้ง (กล้วยเหิน)	ราก	ยาเดี่ยว	บดเป็นผงรับประทาน
	<i>Uvaria rufa</i> Blume ⁶	หมากพิพวน (พิพวนน้อย)	ลำต้น	ตำรับ 5	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Uvaria vietnamensis</i> Jovet-Ast ex C.Meade ⁶	กายข้าว (เงาะป่า)	ลำต้น	ยาเดี่ยว / ตำรับ 3/5	ต้มน้ำดื่ม
APOCYNACEAE	<i>Xylopiya violona</i> Pierre ⁵	กะท่าง/กล้วยน้อย	ราก	ตำรับ 6	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Aganosma marginata</i> (Roxb.) G.Don ⁷	ไต้ต้น (โมกเครือ)	ลำต้น, ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Beaumontia murtonii</i> Craib ⁷	แฮนกะทาง (กำลังช้างสาร)	ราก, ลำต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
ARALIACEAE	<i>Trevesia palmata</i> (Roxb. ex Lindl.) Vis. ⁸	ต้างหลวง	ราก	ยาเดี่ยว	บดเป็นผงรับประทาน
ASCLEPIADACEAE	<i>Dischidia nummularia</i> R.Br. ⁹	เกล็ดมังกร	ทั้งต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำอาบ
	<i>Hoya pachyclada</i> Kerr ¹⁰	ด้าง (ด้างใหญ่)	ใบ	ยาเดี่ยว	ขยี้ผสมน้ำทา
BEGONIACEAE	<i>Begonia sianuta</i> Wall. ex Meisner ¹¹	หุบน้ำ	ทั้งต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
BIXACEAE	<i>Bixa orellana</i> L. ¹²	คำไทย	ราก	ยาเดี่ยว	บดเป็นผงทำเป็นนยาลูกกลอน รับประทาน
BUDDLEJACEAE	<i>Buddleja asiatica</i> Lour. ¹³	ราชวดีป่า	ราก, ลำต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
CAPPARACEAE	<i>Capparis micracantha</i> DC. ¹⁴	ไซสุ (ชิงชี)	ราก	ตำรับ 6	ต้มน้ำดื่ม
CARYOPHYLLACEAE	<i>Polycarpaea corymbosa</i> (L.) Lam. ¹⁵	ซีป่า (สร้อยทองทราย)	ทั้งต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
COMBRETACEAE	<i>Combretum pilosum</i> Roxb. ¹⁶	เครือกะแตง (วงส้ม)	ราก, ลำต้น	ตำรับ 7	ต้มน้ำดื่มหรือบดเป็นผง รับประทาน
	<i>Terminalia alata</i> Heyne ex Roth ¹⁷	อกฟ้า (รกฟ้า)	แก่น	ตำรับ 3	ต้มน้ำดื่ม
COMPOSITAE	<i>Bidens biternata</i> (Lour.) Merr. & Sherff ex Scherff ¹⁸⁻⁹	กันจ้ำ	ลำต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC. ²⁰	หนาดใหญ่	ใบ	ตำรับ 1	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Vernonia cinerea</i> (L.) Less. ²¹	หมอน้อย (เสื่อสามขา)	ทั้งต้น	ตำรับ 8	ต้มน้ำดื่ม
CONNARACEAE	<i>Connarus semidecandrus</i> Jack ²²	ตองตีบ (ถอบแถบเครือ)	ราก, ลำต้น	ตำรับ 7	ต้มน้ำดื่มหรือบดเป็นผง รับประทาน
	<i>Ellipenthus tomentosus</i> Kurz var. <i>tomentosus</i> ²²	ตานกกต (คำรอก)	ลำต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
CRYPTERONIA- CEAE	<i>Crypteronia paniculata</i> Blume ²³	กะอาม (กระทงลาย)	ลำต้น, แก่น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่มหรือบดเป็นผง รับประทาน
DILLENIA- CEAE	<i>Dillenia hookeri</i> Pierre ²⁴	พูสะบาด (ส้านดิน)	แก่น	ยาเดี่ยว	บดเป็นผงรับประทาน
	<i>Dillenia ovata</i> Wall. ex Hook.f. & Thomson ²⁴	ส้านใบเล็ก	แก่น, ราก	ยาเดี่ยว	บดเป็นผงรับประทาน

(ต่อ)

* ดูรายละเอียดของแต่ละตำรับที่ระบุในตารางที่ 3

ตารางที่ 1 สมุนไพรแก้ไข้ (ต่อ)

วงศ์	ชื่อพฤกษศาสตร์ ^{อักษรอ้างอิง}	ชื่อท้องถิ่น/ชื่อกลาง	ส่วนที่ใช้	ยาเดี่ยว/ ตำรับ*	วิธีใช้
EBENACEAE	<i>Diospyros dasyphylla</i> Kurz ²⁵	จันตง	แก่น	ยาเดี่ยว	บดเป็นผงรับประทาน
	<i>Diospyros ehretioides</i> Wall. ex G.Don ²⁵	เอียนทวง (ตับเต่าตัน)	ราก	ยาเดี่ยว	บดเป็นผงรับประทาน
	<i>Diospyros ferrea</i> Bakh. ²⁵	หลังดำ (ลำบีด)	ทั้งต้น	ยาเดี่ยว / ตำรับ 2	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Diospyros montanum</i> Roxb. ²⁵	มะเกลือป่า (ตานดำ)	แก่น, ราก	ยาเดี่ยว	บดเป็นผงรับประทาน
	<i>Diospyros rubra</i> Lecomte ²⁵	พลับพู่ชั้น (พญารากดำ)	ลำต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
EUPHORBIACEAE	<i>Antidesma acidum</i> Retz. ²⁶	เม่าส้อย	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Antidesma sootepense</i> Craib ²⁶	เม่าตะเกียบ (เม่า สาย)	ราก	ยาเดี่ยว	บดเป็นผงรับประทาน
	<i>Aporosa villosa</i> (Wall. Ex Lindl.) Baill. ²⁶	เหมือดคน (โลด)	ราก, ลำต้น	ตำรับ 7	ต้มน้ำดื่มหรือบดเป็นผง รับประทาน
	<i>Bridelia retusa</i> (L.) A.Juss. ²⁶	อังหนาม (เต็งหนาม)	แก่น	ยาเดี่ยว ตำรับ 4	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Cladogynos orientalis</i> Zipp. ex Span. ²⁶	พุงข่า (เจตพังคี)	แก่น, ลำต้น	ตำรับ 9	ต้มน้ำดื่มหรือปรุงเป็นยา ลูกกลอน รับประทาน
	<i>Croton roxburghii</i> N.P.Balakr. ²⁶	เปล้าใหญ่	ใบ	ตำรับ 2	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Glochidion coccinium</i> (Buch.-Ham.) Müll.Arg. ²⁷	ตานา (กาน้ำ)	ลำต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Glochidion androgynus</i> (L.) Merr. ²⁷	ผักหวานบ้าน ผักหวานนกเขา (ผักหวานบ้าน)	ราก ใบ	ยาเดี่ยว ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม ต้มน้ำดื่มหรือตำคั้นน้ำเช็ดตัว
	<i>Homonoia riparia</i> Lour. ²⁷	เปล้าทอง (ไคร้หน้า)	แก่น	ยาเดี่ยว	บดเป็นผงรับประทาน
	<i>Macaranga denticulate</i> (Blume) Müll.Arg. ²⁷	ตองแตบ	แก่น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Mallotus philippensis</i> Müll.Arg. ²⁷	จำปีป่า (คำแสด)	แก่น, ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Strophioblachia fimbriata</i> Boerl. ²⁷	บัวซาด (ดอกครุย)	ราก	ตำรับ 6	ต้มน้ำดื่ม
	GUTTIFERAE	<i>Garcinea gracilis</i> Pierre ²⁸	อึ้งเปาะ (หมักแปม)	ราก	ยาเดี่ยว
<i>Garcinea xanthochymus</i> Hook.f & Anderson ²⁹		มะกวกไหม (มะคะ หลวง)	แก่น, ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
ICACINACEAE	<i>Gonocaryum lobbianum</i> (Mers.) Kurz ³⁰	ลำเพ็ง (ต้นหมี่)	ทั้งต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
LABIATAE	<i>Clerodendrum indicum</i> (L.) Kuntze ³¹	ท้ายายม่อม	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Clerodendrum schmidtii</i> C.B.Clarke ³¹	พวงพีขาว (พุดราชา)	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Vitex limonifolia</i> Wall. ex Kurz ³¹	ตีนนก (สวอง)	ลำต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
LAURACEAE	<i>Cassytha filiformis</i> L. ³²	สังวาลย์พระอินทร์	ทั้งต้น	ตำรับ 10	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Cinnamomum camphora</i> (L.) J.Presl ³³	การบูร	ใบ	ตำรับ 1	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Litsea glutinosa</i> (Lour.) C.B.Rob. ³⁴	หมี่ (หมี่เหม็น)	ใบ	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม

(ต่อ)

* ดูรายละเอียดของแต่ละตำรับที่ระบุในตารางที่ 3

ตารางที่ 1 สมุนไพรแก้ไข้ (ต่อ)

วงศ์	ชื่อพฤกษศาสตร์ ^{ชื่อภาษาอังกฤษ}	ชื่อท้องถิ่น/ชื่อกลาง	ส่วนที่ใช้	ยาเดี่ยว/ ตำรับ*	วิธีใช้
LEGUMINOSAE- CAESALPINIOIDEAE	<i>Azelia xylocarpa</i> (Kurz) Craib ³⁵	มะค่าใหญ่ (มะค่าโมง)	ราก	ตำรับ 11	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Bauhinia strychnifolia</i> Craib ³⁵	ย่านางแดง (ขยันท)	ใบ	ตำรับ 1	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Cassia fistula</i> L. ³⁵	คูน (ราชพฤกษ์)	เปลือกต้น	ตำรับ 12	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Senna hirsuta</i> (L.) H.S.Irwin & Barneby ³⁵	ดับพิษ (โพงผอง)	ใบ	ตำรับ 13	ตำทำเป็นยาลูกกลอน รับประทาน
	<i>Senna occidentalis</i> (L.) Link ³⁵	เล็ดเค็ด (ซุมเห็ดเล็ก)	ราก	ตำรับ 14	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Senna tora</i> (L.) Roxb. ³⁵	ลัมมีนน้อย (ซุมเห็ด ไทย)	ราก	ตำรับ 14	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Sindora siamensis</i> Teijsm. & Miq. ³⁵	มะค่าเล็ก (มะค่าแต้)	ราก	ตำรับ 11	ต้มน้ำดื่ม
LEGUMINOSAE- MIMOSOIDEAE	<i>Acacia pennata</i> (L.) Willd. subsp. <i>insuavis</i> (Lace) I.C.Nielsen ³⁶	ชะอม	ราก	ตำรับ 15	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Mucuna interrupta</i> Gagnep ³⁶	เครือบัวลาย (สะบ้า ลาย)	เมล็ด	ตำรับ 16	ฝนน้ำดื่ม
	<i>Xylia xylocarpa</i> (Roxb.) Taub. var. <i>kerrii</i> (Roxb.) Taub. var. <i>kerrii</i> (Craib & Hutch.) I.C.Nielsen ³⁶	แดง	ลำต้น	ตำรับ 1	ต้มน้ำดื่ม
LEGUMINOSAE- PAPILIONOIDEAE	<i>Abrus pulchellus</i> Wall. ex Thwaites subsp. <i>mollis</i> (Hance) Verdc. ³⁷	มะขามแป (มะขาม เครือ)	ราก	ยาเดี่ยว	แช่น้ำดื่ม
	<i>Abrus pulchellus</i> Wall. ex Thwaites subsp. <i>pulchellus</i> ³⁷	กาวกะปอม (มะขาม เครือ)	ทั้งต้น	ยาเดี่ยว	แช่น้ำดื่มหรือผสมน้ำผึ้งทำเป็น ยาลูกกลอน รับประทาน
	<i>Clitoria chanondii</i> W.Chuakul ³⁸	ถั่วนกเขาใหญ่	ใบ	ยาเดี่ยว	ตำทำเป็นยาลูกกลอน รับประทาน
	<i>Crotalaria pallida</i> Aiton ³⁹	หึ่งเม่น	ราก	ตำรับ 14	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Dalbergia cultrata</i> Craib ex Benth. ⁴⁰	อีเม็ง (กระพี้เขาคาย)	เปลือกต้น	ตำรับ 1	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Desmodium heterocarpon</i> (L.) DC. subsp. <i>angustifolia</i> (Roxb.) Ohashi ⁴¹	เขียดน้อย	ราก	ตำรับ 17	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Desmodium heterocarpon</i> (L.) DC. subsp. <i>heterocarpon</i> ⁴¹	คนทีดิน	ทั้งต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Flemingia chappar</i> Ham. ex Benth. ⁴²	ขมิ้นนางมัทรี	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Flemingia macrophylla</i> (Willd.) Prain ⁴²	มะแฮะนก (ขมิ้นนาง)	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Flemingia strigta</i> Roxb. ex W.T.Aiton ⁴²	ถั่วแฮเลือดต้น (หาง เสือ)	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Indigofera tinctoria</i> L. ⁴³	คราม	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Phyllodium vestitum</i> Benth. ⁴⁴	เกล็ดลิ้น (ประดง สามลิบ)	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
MELASTOMACEAE	<i>Memecylon celastrinum</i> Kurz ⁴⁵⁻⁶	เหมือด (ตะมอคง)	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Memecylon edule</i> Roxb. ⁴⁵⁻⁶	เหมือดแอ (พลอง เหมือด)	ราก, ลำต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Sonerila griffithii</i> C.B.Clarke ⁴⁷	บัวหิน (สาวสนม)	ทั้งต้น	ยาเดี่ยว	ประคบหัว
MELIACEAE	<i>Aglaiia edulis</i> (Roxb.) Wall. ⁴⁸	ฮางควา (ค้างควา)	ราก, ลำต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม

(ต่อ)

* ดูรายละเอียดของแต่ละตำรับที่ระบุในตารางที่ 3

ตารางที่ 1 สมุนไพรแก้ไข้ (ต่อ)

วงศ์	ชื่อพฤกษศาสตร์ ^{รายนามอ้างอิง}	ชื่อท้องถิ่น/ชื่อกลาง	ส่วนที่ใช้	ยาเดี่ยว/ ตำรับ*	วิธีใช้
MENISPERMACEAE	<i>Cissampelos pareira</i> L. var. <i>hirsuta</i> (Buch.-DC.) Forman ⁴⁹	หมาน้อย (กรุงเขมา)	ทั้งต้น	ยาเดี่ยว / ตำรับ 12	ต้มน้ำดื่มหรือตำทำเป็นยา ลูกกลอนรับประทาน
	<i>Cocculus laurifolius</i> DC. ⁴⁹	คิงูดัน (ยางนางตัน)	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Tiliacora triandra</i> (Colebr.) Diels ⁴⁹	ย่านาง	ราก	ยาเดี่ยว	บดเป็นผงรับประทาน
MORACEAE	<i>Broussonetia papyrifera</i> (L.) Vent. ⁵⁰	ปอกระสา	ราก	ตำรับ 18	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Ficus hispida</i> L.f. ⁵¹	เดื่อป่อง (มะเดื่อปล้อง)	ราก	ตำรับ 19	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Ficus racemosa</i> L. ⁵¹	มะเดื่อชุมพร (มะเดื่อ อุทุมพร)	ราก	ตำรับ 19	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Ardisia polycephala</i> Wall. ex A.DC. ⁵²	แม่ม้าง (พิลังกาสา)	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
MYRTACEAE	<i>Embelia ribes</i> Burm.f. ⁵²	ส้มกุ่ม	ราก	ตำรับ 6	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Tristaniopsis burmanica</i> (Griff.) Peter C.Wilson & J.T.Materh. var. <i>rufescens</i> J.Parn. & Nic Lughadha ⁵³	ก๊าว	แก่น	ตำรับ 20	ต้มน้ำดื่ม
OLEACEAE	<i>Myxopyrum smilacifolium</i> Blume subsp. <i>confertum</i> (Kerr) Kiew ⁵⁴	พื้บิต (เหล็กเหล็ก)	ราก	ตำรับ 21	บดเป็นผงรับประทาน
CHRYSOBALANA- CEAE	<i>Parinari anamense</i> Hance ⁵⁵	พอก (มะพอก)	ลำต้น, ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
PHYLLANTHACEAE	<i>Phyllanthus glaucilipes</i> Müll.Arg. ²⁶	ยมน้ำ (ผักหวานแรด)	ลำต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
PITTIOSPORACEAE	<i>Pittosporum ferruginum</i> W.T.Aiton ⁵⁶	กาหลาดัน (ส้มตัน)	ใบ	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
PLUMBAGINACEAE	<i>Plumbago zeylanica</i> L. ⁸	ปิตปี้ป่า (เจตมูลเพลิง ขาว)	ราก	ตำรับ 21	บดเป็นผงรับประทาน
RHAMACEAE	<i>Ventilago denticulate</i> Willd. ⁵⁷	รางแดง	ราก	ตำรับ 15	ต้มน้ำดื่ม
RUBIACEAE	<i>Canthium berberidifolium</i> Geddes ⁵⁸	เงี้ยวตุ๊ก	ราก	ยาเดี่ยว	บดเป็นผงรับประทาน
	<i>Hedyotis corymbosa</i> (L.) Lam. ⁵⁸	หญ้าลิ้นงู	ทั้งต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Hymenodictyon orixense</i> (Roxb.) Mabb. ⁵⁸	อุโลก (ส้มกบ)	เปลือกต้น, ลำต้น, ราก	ยาเดี่ยว	แช่น้ำอาบ
	<i>Mitragyna hirsuta</i> Havil. ⁵⁸	ท่อมพวย (กระท่อมโลก)	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
RUBIACEAE	<i>Morinda cochinchinensis</i> DC. ⁵⁸	บิงปอง (ยอป่า)	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Nauclea orientalis</i> (L.) L. ⁵⁸	ตะกู่ (ก้านเหลือง)	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Geophila repens</i> (L.) I.M.Johnst. ⁵⁸	มะลิติน	ทั้งต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Oxyceros horridus</i> Lour. ⁵⁸	คัตเค้า (คัตเค้าเครือ)	ใบ	ยาเดี่ยว	ดองเหล้าดื่ม
	<i>Pavetta tomentosa</i> Roxb. ex Sm. var. <i>tomentosa</i> ⁵⁸	ข้าสาร (ข้าสารป่า)	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Psychotria monticola</i> Kurz ⁵⁸	สมอเทศ	ทั้งต้น	ตำรับ 1	ต้มน้ำดื่ม
RUTACEAE	<i>Citrus hystrix</i> DC. ⁵⁹	มะกรูด	ใบ	ตำรับ 1	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Luvanga scandens</i> (Roxb.) Buch.- Ham ⁶⁰	พญาจักรวาว (ข้างงา เดี่ยว)	ราก, แก่น	ตำรับ 22	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Toddalia asiatica</i> (L.) Lam. ⁶¹	แฮนจงอาจ (เครืองูเห่า)	ลำต้น	ตำรับ 12	ต้มน้ำดื่ม
SAPINDACEAE	<i>Lepisanthes rubiginosa</i> (Roxb.) Leenh. ⁶²	มะหวดป่า (มะหวด)	ราก	ตำรับ 11	ต้มน้ำดื่ม
SCROPHULARIA- CEAE	<i>Zollingeria dongnaiensis</i> Pierre ⁶²	ขี้หนอน	เปลือกต้น	ยาเดี่ยว	ดองเหล้าดื่ม
	<i>Centranthera siamensis</i> T.Yamaz. ⁶³	ลิ้นงู (หญ้าดอกสำเภา)	ทั้งต้น	ยาเดี่ยว	บดเป็นผงรับประทาน

(ต่อ)

* ดูรายละเอียดของแต่ละตำรับที่ระบุในตารางที่ 3

ตารางที่ 1 สมุนไพรแก้ไข้ (ต่อ)

วงศ์	ชื่อพฤกษศาสตร์ ^{ชื่อภาษาอังกฤษ}	ชื่อท้องถิ่น/ชื่อกลาง	ส่วนที่ใช้	ยาเดี่ยว/ ตำรับ*	วิธีใช้
	<i>Scoparia dulcis</i> L. ⁶³	กรดน้ำ	ทั้งต้น	ยาเดี่ยว / ตำรับ 17	ต้มน้ำดื่ม
SIMAROUACEAE	<i>Brucea javanica</i> (Vahl) Merr. ⁶⁴	ดีคน (ราชตัด)	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่มและทา
	<i>Eurycoma longifolia</i> Jack ⁶⁴	หยิกบดอง (ปลาไหลเผือก)	ราก	ยาเดี่ยว / ตำรับ 2	ต้มน้ำดื่ม
STERCULIACEAE	<i>Helicteres angustifolia</i> L. ⁶⁵	ขี้ไก่ (ขี้ตุน)	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Helicteres hirsuta</i> Lour. ⁶⁵	ขี้ตุน (ปอเต่าไห)	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Pterospermum lanceaeifolium</i> Roxb. ⁶⁵	ห้าอาว	ราก	ยาเดี่ยว	บดเป็นผงรับประทาน
STRYCHNACEAE	<i>Strychnos nux-blanda</i> A.W.Hill. ⁶⁶	ตุมกาขาว	แก่น	ตำรับ 1	ต้มน้ำดื่ม
SYMPLOCACEAE	<i>Symplocos racemosa</i> Roxb. ⁶⁷	เหมือดโลด (เหมือด หอม)	แก่น	ตำรับ 7	ต้มน้ำดื่มหรือบดเป็นผง รับประทาน
THEACEAE	<i>Schima wallichii</i> (DC.) Korth. ⁶⁸	อีฮวน, คายโซ (มิ่งตาน)	ลำต้น	ตำรับ 23	แช่น้ำดื่ม
TILIACEAE	<i>Grewia hirsuta</i> Vahl ⁶⁹	ข้าวตาก	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
ULMACEAE	<i>Trema orientalis</i> (L.) Blume ⁷⁰	พังแหร (พังแหร ใหญ่)	แก่น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
VITACEAE	<i>Ampelocissus martini</i> Planch. ⁷¹	เครืออีโกย (ส้มกุ่ม)	ราก	ยาเดี่ยว	บดเป็นผงรับประทาน
ใบเลี้ยงเดี่ยว					
Amaryllidaceae	<i>Crinum asiaticum</i> L. ⁷²	พลับพลึงดอกขาว (พลับพลึง)	ใบ	ตำรับ 1	ต้มน้ำดื่ม
ASPARAGACEAE	<i>Dracaena loureiri</i> Gagnep. ⁵⁹	จันทร์แดง	แก่น	ตำรับ 1/20	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Sansevieria cylindrical</i> Bojer ⁷³	ว่านงาช้าง	ใบ	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
COMMELINACEAE	<i>Commelina bengalensis</i> L. ⁷⁴	ผักปลาบ	ส่วนเหนือ ดิน	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
GRAMINEAE	<i>Chrysopogon aciculatus</i> (Retz.) Trin. ⁷³	หญ้าเจ้าชู้	ทั้งต้น	ตำรับ 17	ต้มน้ำดื่มหรืออบน้ำ
	<i>Panicum repens</i> L. ⁷³	หญ้าชันกาด	ทั้งต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Saccharum officinarum</i> L. (red variety) ⁷⁵	อ้อยแดง	ลำต้น	ตำรับ 9	ต้มน้ำดื่มหรือปรุงเป็นยา ลูกกลอนรับประทาน
HEMEROCALLIDA- CEAE	<i>Dianella ensifolia</i> (L.) DC. ⁷⁶	หางไก่เถื่อน (หญ้า หนูต้น)	ราก	ตำรับ 5	ต้มน้ำดื่ม
LIMNOCHARITA- CEAE	<i>Limnocarpus flava</i> (L.) Buchenau ⁷⁷	บวนจีน	ใบ	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
MARANTACEAE	<i>Maranta arundinacea</i> L. var. <i>arundinacea</i> ⁷⁸	สาคุ (สาคุวิลาส)	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Schumannianthus dichotomus</i> Gagnep. ⁷⁸	คล้า	ราก	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
SMILACACEAE	<i>Smilax glabra</i> Roxb. ⁷⁹	ข้าวเย็นใต้ (ยาหัว)	เหง้า	ตำรับ 9	ต้มน้ำดื่ม
TACCACEAE	<i>Tacca leontopetaloides</i> ⁸⁰	เท้ายายม่อม	หัว	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำอาบ
	<i>Brachycorythis helferi</i> (Rchb.f.) Summerh ⁸¹	คุณทึ่ง (ท้าวคูลู)	หัว	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Dendrobium draconis</i> Rchb.f. ⁸²	เอื้องเงิน	ลำต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Dendrobium trigonopus</i> Rchb.f. ⁸²	เอื้องคำเหลี่ยม	ลำต้น	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม

(ต่อ)

* ดูรายละเอียดของแต่ละตำรับที่ระบุในตารางที่ 3

ตารางที่ 1 สมุนไพรแก้ไข้ (ต่อ)

วงศ์	ชื่อพฤกษศาสตร์ <small>เอกสารอ้างอิง</small>	ชื่อท้องถิ่น/ชื่อกลาง	ส่วนที่ใช้	ยาเดี่ยว/ ตำรับ*	วิธีใช้
ZINGIBERACEAE	<i>Habenaria dentata</i> (Sw.) Schltr. ⁸²	คูลู (นางอ้วนน้อย)	ทั้งต้น หัว	ยาเดี่ยว ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม ดองเหล้าดื่มหรือบดเป็นผง รับประทาน
	<i>Vanilla aphylla</i> Blume ⁸²	เถาญเขียว	ทั้งต้น	ตำรับ 24	ต้มน้ำอาบ
	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd. ⁸³	ข่า	ใบ	ตำรับ 1	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Alpinia zerumbet</i> (Pers.) Burt & R.M.Sm. ⁸³	ข่าคม	ใบ	ตำรับ 1	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Curcuma parviflora</i> Wall. ⁸³	กระเจียวขาว	เหง้า	ยาเดี่ยว ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม ต้มน้ำดื่ม
	<i>Globba laeta</i> K.Larsen ⁸³	เข้าพรรษา (กระชาย ขาว)	เหง้า	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Kaempferia galanga</i> L. ⁸³	เปราะหอม	เหง้า	ตำรับ 1	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Kaempferia marginata</i> Carey ⁸³	เปราะป่า	เหง้า	ตำรับ 1	ต้มน้ำดื่ม
	<i>Zingiber chrysostachys</i> Ridl. ⁸³	กะทือ	เหง้า	ยาเดี่ยว	ทูปแช่น้ำเช็ดตัว
พืชเมล็ดเปลือย					
GNETACEAE	<i>Gnetum macrostachyum</i> Hook.f. ⁸⁴	มวยตุก (เมื่อยตุก)	ราก	ตำรับ 25	ต้มน้ำดื่มหรือบดเป็นผง รับประทาน
	<i>Gnetum montanum</i> Markgr. ⁸⁴	มวยขาว (เมื่อย)	ราก	ตำรับ 25	ต้มน้ำดื่มหรือบดเป็นผง รับประทาน
เฟิร์น					
MARSILEACEAE	<i>Marsilea crenata</i> Presl ⁸⁵	ผักแว่น	ทั้งต้น	ยาเดี่ยว	ดองเหล้าดื่ม
POLYPODIACEAE	<i>Drynaria bonii</i> Christ ⁸⁶	ย้ายอก (กระแตไต่ หิน)	เหง้า	ยาเดี่ยว	ต้มน้ำดื่ม

* ดูรายละเอียดของแต่ละตำรับที่ระบุในตารางที่ 3

ตารางที่ 2 วงศ์สมุนไพรแก้ไข้

วงศ์	จำนวนวงศ์ / จำนวนพืชในแต่ละวงศ์
ใบเลี้ยงคู่ (46 วงศ์ / พืช 132 ชนิด)	
Leguminosae (Leguminosae-Caesalpinioideae 7/ Leguminosae-Mimosoideae 3/ Leguminosae-Papilionoideae 12)	1/22 = 22
Euphorbiaceae	1/12 = 12
Annonaceae	1/11 =
Rubiaceae	1/10 = 10
Ebenaceae, Moraceae	2/5 = 10
Acanthaceae, Anacardiaceae, Compositae, Labiatae, Lauraceae, Melastomaceae, Menispermaceae, Rutaceae, Sterculiaceae	9/3 = 27
Apocynaceae, Asclepiadaceae, Combretaceae, Connaraceae, Dilleniaceae, Guttiferae, Sapindaceae, Scrophulariaceae, Simaroubaceae	9/2 = 18
Araliaceae, Begoniaceae, Bixaceae, Buddlejaceae, Capparaceae, Caryophyllaceae, Crypteroniaceae, Icacinaceae, Meliaceae, Myrtaceae, Oleaceae, Chrysobalanaceae, Phyllanthaceae, Pittosporaceae, Plumbaginaceae, Rhamaceae, Strychnaceae, Symplocaceae, Theaceae, Tiliaceae, Ulmaceae, Vitaceae	22/1 = 22

(ต่อ)

ตารางที่ 2 วงศ์สมุนไพรแก้ไข้ (ต่อ)

วงศ์	จำนวนวงศ์ / จำนวนพืชในแต่ละวงศ์
ใบเลี้ยงเดี่ยว (11 วงศ์ / พืช 26 ชนิด)	
Zingiberaceae	1/8 = 8
Orchidaceae	1/5 = 5
Gramineae	1/3 = 3
Asparagaceae, Marantaceae	2/2 = 4
Amaryllidaceae, Commelinaceae, Hemerocallidaceae, Limnocaritaceae, Smilacaceae, Taccaceae	6/1 = 6
พืชเมล็ดเปลือย (1 วงศ์ / พืช 2 ชนิด)	
Gnetaceae	1/2 = 2
เฟิร์น (2 วงศ์ / พืช 2 ชนิด)	
Marsileaceae, Polypodiaceae	2/1 = 2

ตารางที่ 3 ตำรับยาแก้ไข้

ตำรับ	ชื่อไทย	ชื่อพฤกษศาสตร์	วงศ์	ส่วนที่ใช้
1	พลับพลึงดอกขาว (พลับพลึง)	<i>Crinum asiaticum</i> L.	Amaryllidaceae	เหง้า
	ข่า	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.	Zingiberaceae	ใบ
	ข่าคม	<i>Alpinia zerumbet</i> (Pers.) Burt & R.M.Sm.	Zingiberaceae	ใบ
	น้อยหน่า	<i>Annona squamosa</i> L.	Annonaceae	ใบ
	ย่านางแดง (ขยันท)	<i>Bauhinia strychnifolia</i> Craib	Leguminosae-Caesalpinioideae	ใบ
	หนาดใหญ่	<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC.	Compositae	ใบ
	การบูร	<i>Cinnamomum camphora</i> (L.) J.Presl	Lauraceae	ใบ
	มะนาว	<i>Citrus aurantifolia</i> (Cristm.) Swingle	Rutaceae	ใบ
	มะกรูด	<i>Citrus hystrix</i> DC.	Rutaceae	ใบ
	อีเม็ง (กระพีเขาคาวาย)	<i>Dalbergia cultrata</i> Craib ex Benth.	Leguminosae-Papilionoideae	เปลือกต้น
	จันทร์แดง	<i>Dracaena loureiri</i> Gagnep.	Asparagaceae	เหง้า
	บกคาย (พันจ่า)	<i>Vatica odorata</i> (Griff.) Symington	Dipterocarpaceae	เปลือกต้น
	เปราะหอม	<i>Kaempferia galanga</i> L.	Zingiberaceae	เหง้า
	เปราะป่า	<i>Kaempferia marginata</i> Carey	Zingiberaceae	เหง้า
	มะม่วง	<i>Mangifera indica</i> L.	Anacardiaceae	เปลือกต้น
	ชะมัดน้อย (สมัดน้อย)	<i>Micromelum glanduliferum</i> B.Hansen	Rutaceae	ใบ
	หัสศุณไทย (หัสศุณ)	<i>Micromelum minutum</i> (G.Forst.) Wight & Arn.	Rutaceae	ใบ
	สมอเทศ	<i>Psychotria monticola</i> Kurz	Rubiaceae	ทั้งต้น
	ตูมกาขาว	<i>Strychnos nux-blanda</i> A.W.Hill.	Strychnaceae	แก่น
	แดง	<i>Xylia xylocarpa</i> (Roxb.) Taub. var. <i>kerrii</i> (Roxb.) Taub. var. <i>kerrii</i> (Craib & Hutch.) I.C.Nielsen	Leguminosae-Mimosoideae	ลำต้น
2	เปล้าใหญ่	<i>Croton roxburghii</i> N.P.Balacr.	Euphorbiaceae	ราก
	หลังดำ (ลำบีด)	<i>Diospyros ferrea</i> Bakh.	Ebenaceae	ทั้งต้น
	หยิกบ่ทอง (ปลาไหลเผือก)	<i>Eurycoma longifolia</i> Jack	Simaroubaceae	ราก
	มะกอก	<i>Spondias pinnata</i> (L.f.) Kurz	Anacardiaceae	ราก

(ต่อ)

ตารางที่ 3 ตำรับยาแก้ไข้ (ต่อ)

ตำรับ	ชื่อไทย	ชื่อพฤกษศาสตร์	วงศ์	ส่วนที่ใช้
3	ตีนตั้ง (นมวัว)	<i>Anomianthus dulcis</i> (Dunn) J.Sinclair	Annonaceae	ลำต้น
	คายข้าว (เงาะป่า)	<i>Uvaria vietnamensis</i> Jovet-Ast ex C.Meade	Annonaceae	ลำต้น
4	แกงแดง (สะแกแดง)	<i>Cananga latifolia</i> Finet & Gagnep.	Annonaceae	ทั้งต้น
	อั้งหนาม (เต็งหนาม)	<i>Bridelia retusa</i> (L.) A.Juss.	Euphorbiaceae	แก่น
5	รกฟ้า	<i>Terminalia alata</i> Heyne ex Roth	Combretaceae	แก่น
	หมากพิพวน (พิพวนน้อย)	<i>Uvaria rufa</i> Blume	Annonaceae	ราก
6	คายข้าว (เงาะป่า)	<i>Uvaria vietnamensis</i> Jovet-Ast ex C.Meade	Annonaceae	แก่น
	กะท่าง/กล้วยน้อย	<i>Xylopia vielona</i> Pierre	Annonaceae	ราก
7	ไชสุ่ (ชิงซี่)	<i>Capparis micracantha</i> DC.	Euphorbiaceae	ราก
	ส้มกุ้ง	<i>Embelia ribes</i> Burm.f.	Myrsinaceae	ราก
	บ้ำชาด (ดอกครุย)	<i>Strophoblachia fimbricalyx</i> Boerl.	Euphorbiaceae	ราก
	เครือกะแดง (งวงส้ม)	<i>Combretum pilosum</i> Roxb.	Combretaceae	แก่น
8	เหมือดคน (โลด)	<i>Aporosa villosa</i> (Wall. Ex Lindl.) Baill.	Euphorbiaceae	ราก, ลำต้น
	ตองตีบ (ถอบแถบเครือ)	<i>Connarus semidecandrus</i> Jack	Connaraceae	ราก, ลำต้น
	เหมือดโลด (เหมือดหอม)	<i>Symplocos racemosa</i> Roxb.	Symplocaceae	แก่น
	หมอน้อย (เสื่อสามขา)	<i>Vernonia cinerea</i> (L.) Less.	Compositae	ทั้งต้น
9	ลูกใต้ใบ	<i>Phyllanthus amarus</i> Schumacher & Thonn.	Phyllanthaceae	ทั้งต้น
	กากน้ำตาล			
10	อั้งหนาม (เต็งหนาม)	<i>Bridelia retusa</i> (L.) A.Juss.	Euphorbiaceae	เปลือกต้น, ราก
	อ้อยแดง	<i>Saccharum officinarum</i> L. (red variety)	Gramineae	ลำต้น
	ข้าวเย็นใต้ (ยาหัว)	<i>Smilax glabra</i> Roxb.	Smilacaceae	เหง้า
11	สังวาลพระอินทร์	<i>Cassythia filiformis</i> L.	Lauraceae	ทั้งต้น
	เถาขี้ยาว	<i>Vanilla aphylla</i> Blume	Orchidaceae	ทั้งต้น
12	มะค่าใหญ่ (มะค่าโมง)	<i>Azelia xylocarpa</i> (Kurz) Craib	Leguminosae-Caesalpinioideae	ราก
	มะค่าเล็ก (มะค่าแต้)	<i>Sindora siamensis</i> Teijsm. & Miq.	Leguminosae-Caesalpinioideae	ราก
	มะหวดป่า (มะหวด)	<i>Lepisanthes rubiginosa</i> (Roxb.) Leenh.	Sapindaceae	ราก
13	คูน (ราชพฤกษ์)	<i>Cassia fistula</i> L.	Leguminosae-Caesalpinioideae	เปลือกต้น
	ปรก (สะตือ)	<i>Altingia excelsa</i> Noronha	Hamamelidaceae	เปลือกต้น
	หมาน้อย (กรุงเขมา)	<i>Cissampelos pareira</i> L. var. <i>hirsuta</i> (Buch.-DC.) Forman	Menispermaceae	ทั้งต้น
	แฮนจงอาง (เครื่องเห่า)	<i>Toddalia asiatica</i> (L.) Lam.	Rutaceae	ลำต้น
14	เถาครึ่ง (ขางครึ่ง)	<i>Dunberia bella</i> Prain	Leguminosae-Papilionoideae	ใบ, ราก
	ดัดพิษ (โผงเผง)	<i>Senna hirsuta</i> (L.) H.S.Irwin & Barneby	Leguminosae-Caesalpinioideae	ใบ
15	เล็ดเค็ด (ซุมเห็ดเล็ก)	<i>Senna occidentalis</i> (L.) Link	Leguminosae-Caesalpinioideae	ราก
	ลั้มมีนน้อย (ซุมเห็ดไทย)	<i>Senna tora</i> (L.) Rexb.	Leguminosae-Caesalpinioideae	ราก
	หึ่งเม่น	<i>Crotalaria pallida</i> Aiton	Leguminosae-Papilionoideae	ราก
15	ชะอม	<i>Acacia pennata</i> (L.) Willd. subsp. <i>insuavis</i> (Lace) I.C.Nielsen	Leguminosae-Mimosoideae	ราก
	รากสามสิบ	<i>Asparagus racemosus</i> Willd.	Asparagaceae	ราก
	จัน	<i>Diospyros decandra</i> Lour.	Ebenaceae	แก่น
	จันทน์แดง	<i>Dracaena loureiri</i> Gagnep.	Asparagaceae	แก่น
	รางแดง	<i>Ventilago denticulate</i> Willd.	Rhamnaceae	ราก
	เล็บเหยี่ยว	<i>Ziziphus oenoplia</i> Mill. var. <i>oenoplia</i>	Rhamnaceae	ราก

(ต่อ)

ตารางที่ 3 ตำรับยาแก้ไข้ (ต่อ)

ตำรับ	ชื่อไทย	ชื่อพฤกษศาสตร์	วงศ์	ส่วนที่ใช้
16	เครือวัลลาย (สะบ้าลาย) ข้าง ม้าขาว	<i>Mucuna interrupta</i> Gagnep	Leguminosae-Mimosoideae	เมล็ด กระตูด กระตูด
17	หญ้าเจ้าชู้ ดีคน (ราชดัด)	<i>Chrysopogon aciculatus</i> (Retz.) Trin. <i>Brucea javanica</i> (L.) Merr.	Gramineae Simaroubaceae	ทั้งต้น ราก
18	ปอกระสา เปล้าใหญ่ มะม่วง	<i>Broussonetia papyrifera</i> (L.) Vent. <i>Croton roxburghii</i> N.P.Balakr. <i>Mangifera indica</i> L.	Moraceae Euphorbiaceae Anacardiaceae	ราก ราก ราก
19	เดือป้อง (มะเดือปล้อง) มะเดือชุมพร (มะเดืออุทุมพร)	<i>Ficus hispida</i> L.f. <i>Ficus racemosa</i> L.	Moraceae Moraceae	ราก ราก
20	จันทน์แดง ก๊าว	<i>Dracaena loureiri</i> Gagnep. <i>Tristaniopsis burmanica</i> (Griff.) Peter C.Wilson & J.T.Materh. var. <i>rufescens</i> J.Parn. & Nic Lughadha	Asparagaceae Myrtaceae	แก่น แก่น
21	พuibิด (เหล็กเหล็กยม) ปิดปีป่า (เจตมูลเพลิงขาว)	<i>Myxopyrum smilacifolium</i> Blume subsp. <i>confertum</i> (Kerr) Kiew <i>Plumbago zeylanica</i> L.	Oleaceae Plumbaginaceae	ราก ราก
22	พญาจักรวาล (ข้างงาเดียว) พญายา (กระแจะ)	<i>Luvunga scandens</i> (Roxb.) Buch.-Ham <i>Naringi crenulata</i> (Roxb.) Nicolson	Rutaceae Rutaceae	ราก ราก
23	อีฮวน, คายโซ่ (มังตาน) บกคาย (กระบก)	<i>Schima wallichii</i> (DC.) Korth. <i>Irvingia malayana</i> Oliv.	Theaceae Irvingiaceae	ลำต้น แก่น
24	เขี้ยदन้อย เกล็ดลิ้นใหญ่ (เกล็ดปลา) หญ้าเกล็ดลิ้น (เกล็ดปลาช่อน) ชี้หนอน (หางหมาจอก) โมกน้อย (โมกมัน)	<i>Desmodium heterocarpon</i> (L.) DC. subsp. <i>angustifolia</i> (Roxb.) Ohashi <i>Phyllodium longipes</i> (Craib) Schindl. <i>Phyllodium pulchellum</i> (L.) Desv. <i>Uraria cristina</i> (L.) Desv. ex DC. <i>Wrightia arborea</i> (Dennst.) Mabb.	Leguminosae-Papilionoideae Leguminosae-Papilionoideae Leguminosae-Papilionoideae Apocynaceae	ราก ราก ราก ราก
25	ม่วยคูก (เมื่อยคูก) ม่วยขาว (เมื่อย)	<i>Gnetum macrostachyum</i> Hook.f. <i>Gnetum montanum</i> Markgr.	Gnetaceae Gnetaceae	ราก ราก

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้อำนวยการความสะอาดในการประสานงานในพื้นที่ที่สำรวจ คือแพทย์พื้นบ้านผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้เป็นยา และจัดเก็บตัวอย่างสมุนไพรทั้ง 7 ท่าน คือ นายเต็ม บัวทุม (ชัยภูมิ, เสียชีวิตแล้ว) นายบิน เหล่าโถก (อุบลราชธานี, เสียชีวิตแล้ว) นายพ่อวร จันทาสาด (อุบลราชธานี) นางบังอร นิคม (อุบลราชธานี) นายเสริม ใจทัศน์ (ยโสธร, เสียชีวิตแล้ว) นายประพาส มาดขาว (ยโสธร) และนายชอบ สุขพินิจ (สุรินทร์)

เอกสารอ้างอิง

- Schmidt EJ (ed.). Flora of Koh Chang: contributions to the knowledge of the vegetation in the Gulf of Siam. Copenhagen. B. Luno, 1902: p.350.
- Cramer LH. Acanthaceae. In: Dassanayake MD, Clayton WD (eds.). A revised handbook to the flora of Ceylon, Vol. 12. Rotterdam. A.A. Balkema, 1998: pp.1-140.
- Chayamarit K. Preliminary Checklist of the family Anacardiaceae in Thailand. *Thai For Bull (Bot)* 1994;22:1-25.
- ปิยะ เฉลิมกลิ่น. พรรณไม้มวงศ์กระดังงา. กรุงเทพฯ. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2544: น.1-369.
- Sinclair J. A revision of the Malayan Annonaceae. *The Gardens' Bulletin Singapore* 1955;14(2):149-516.

6. Meade CV. A Systematic revision of the *Uvaria* L. group (Annonaceae) in Continental Asia. PhD thesis. Trinity College, University of Dublin, 2000: pp.1-311.
7. Middleton DJ. Apocynaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 7 Part 1. Bangkok. Diamond Printing Co. Ltd., 1999: pp.1-153.
8. วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล, วิชิต เปานิล, รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, และคณะ. สมุนไพรพื้นบ้านล้านนา ใน: วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล, วิชิต เปานิล, พร้อมจิต ตรีสัมพันธ์ (บรรณาธิการ). สารานุกรมสมุนไพร เล่ม 3 สมุนไพรพื้นบ้านล้านนา. กรุงเทพมหานคร. อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2543: น.1-264.
9. Rintz RE. The peninsular Malayan species of *Dischidia* (Asclepiadaceae). *Blumea* 1980;26:81-126.
10. Rintz RE. The peninsular Malaysian species of *Hoya* (Asclepiadaceae). *Malay Nat J* 1978;30(3/4):467-522.
11. Golding J. Begoniaceae, edition 2, Part I: Annotated Species List, *Contr. U.S. Natl Herb* 2002;43:1-194.
12. Zhang P, Zhang Y. Bixaceae. In: Li H (ed.). *Fl Reipubl Popularis Sin* 1990;50(2):180.
13. Parnell J, Opie P. Buddlejaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand., Vol. 7 Part 4. Bangkok. Diamond Printing Co. Ltd., 2002: pp.655-661.
14. Chayamarit K. Capparaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 5 Part 1. Bangkok. The Chutima Press Co. Ltd., 1991: pp.241-271.
15. Larsen K. Caryophyllaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 5 Part 4. Bangkok. The Chutima Press, 1992: pp.413-423.
16. Nanakorn W. The genus *Combretum* (Combretaceae) in Thailand. *Thai For Bull* 1986;16:154-204.
17. Nanakorn W. The genus *Terminalia* (Combretaceae) in Thailand. *Thai For Bull* 1985;15:59-107.
18. Koyama H. Taxonomic studies in the Compositae of Thailand 5. *Acta Phytotax Geobot* 1985:59-68.
19. Kitamura S. Compositae of southeast Asia and Himalayas II. *Acta Phytotax Geobot* 1968:65-81.
20. Randeria AJ. The Compositae genus *Blumea*, A taxonomic revision. *Blumea* 1960;10(1):176-317.
21. วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล, วิชิต เปานิล, รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล และคณะ. สมุนไพรพื้นบ้านล้านนา. ใน: วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล, พร้อมจิต ตรีสัมพันธ์, วิชิต เปานิล และคณะ (บรรณาธิการ). สมุนไพรพื้นบ้านล้านนา. กรุงเทพมหานคร. อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2539: น.1-262.
22. Vidal JE. Connaraceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 2 Part 2. Bangkok. The Chutima Press, 1972: pp.25-26.
23. Suntisuk T. Cryteroniaceae. Connaraceae. In: Smitind T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 2 Part 2. Bangkok. The Chutima Press, 1972: pp.431-432.
24. Hoogland RD. Dilleniaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 2 Part 2. Bangkok. The TISTR Press, 1972: pp.95-108.
25. Phengkklai C. Ebenaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 2 Part 4. Bangkok. The TISTR Press, 1981: pp.281-392.
26. Chayamarit K, van Welzen PC. Euphorbiaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 8 Part 1. Bangkok: The Prachachon Co. Ltd., 2005: pp.1-303.
27. Chayamarit K, van welzen PC. Euporbiaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 8 Part 2. Bangkok. The Prachachon Co. Ltd., 2007: pp.305-592.
28. Anderson T. Order XXIII. Guttiferae. In: Hooker JD (ed.). The Flora of British India, Vol. I. Dehra Dun. Bishen Singh Mahendra Pal Singh, 1875: pp.258-276.
29. Hostermans AJGH. Clusiaceae (Guttiferae). In: Dassanayake MD, Fosberg FR (eds.). A revised handbook to the flora of Ceylon, Vol. 1. Amsterdam. Amerind Publishing Co. Pvt. Ltd., 1980: pp.72-110.
30. Sleumer H. Icainaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 2 Part 2. Bangkok. The Chutima Press, 1970: pp.75-96.
31. Moldenke HN, Moldenke AL. Verbenaceae. In: Dassanayake MD, Fosberg FR (eds.). A Revised handbook to the flora of Ceylon, Vol. 4. New Delhi. Oxford & IBH Publishing Co., 1983: pp.196-487.
32. Backer CA, van den Brink RCB (eds.). Lauraceae. Flora of Java, Vol. I. Groningen. Noordhoff NVP, 1963: pp.1-648.
33. Mabberley DJ. Mabberley's plant book: A portable dictionary of plants, their classification and uses, 3rd ed. New York. Cambridge University Press, 2008: pp.1-1021.
34. Hooker JD. The Flora of British India, Vol. 1. Ashford. L. Reeve & Co., Ltd., 1875: pp.1-740.
35. Larsen K, Larsen SS, Vidal E. Leguminosae-Caesalpinioideae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 4 Part 1. Bangkok. The TISTR Press, 1984: pp.1-129.
36. Nielsen IC. Leguminosae-Mimosoideae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 4 Part 2. Bangkok. The TISTR Press, 1985: pp.155-156.
37. Van Thuân N, Phon PD, Niyomdham C. Leguminosae (Fabaceae) Papilionoideae. In: Morat P (ed.). Flore du

- Cambodge, du Laos et du Vietnam, Fasc. 23. Paris. Muséum National D'Histoire Naturelle, 1987: pp.50-116.
38. Chuakul W. *Clitoria chanondii* sp. nov. (Leguminosae-Papilionoideae) from Thailand. *Kew Bull* 2001;56:737-740.
 39. Niyomdham C. A Revision of the genus *Crotalaria* L. (Papilionaceae) in Thailand. *Thai For Bull* 1978;11:105-108.
 40. Niyomdham C, Hoang Hö P, Dy Phon P, Vidal JE. Leguminosae-Papilionoideae Dalbergieae. In: Morat Ph (ed.). Flore du Cambodge, du Laos et du Vietnam, Fasc. 29. Paris. Muséum National D'Histoire Naturelle, 1997: pp.3-54.
 41. Backer CA, van den Brink RCB (eds.). Papilionaceae. Flora of Java, Vol. I. Groningen. Noordhoff NVP, 1963: pp.1-648.
 42. Van Thuân N. Leguminosae (Fabaceae) Papilionoideae: phaseolees. In: Aubreville A, Leroy JF (eds.). Flore du Cambodge, du Laos et du Vietnam, Fasc. 17. Paris. Muséum National D'Histoire Naturelle, Laboratoire de Phanerogamie, 1979: pp.1-217.
 43. Backer CA, van den Brink Jr RCB (eds.). Flora of Java, Vol. 1. Gronigen. NVP Noordhoff, 1963: pp.565-644.
 44. Phon PD, Ohashi H, Vidal JE. Leguminosae (Fabaceae) Papilionoideae: Desmodieae. In: Morat P (ed.). Flore du Cambodge, du Laos et du Vietnam, Fasc. 27. Paris. Museum National D'Histoire Naturelle, Laboratoire de Phanerogamie, 1994: pp.1-154.
 45. Backer CA, van den Brink RCB (eds.). Memecylaceae. In: Flora of Java, Vol. I. Groningen. Noordhoff NVP, 1963: pp.1-648.
 46. Clarke CB. Memecylaceae. In: Hooker JD (ed.). The Flora of British India, Vol. II. Ashford, Kent. L. Reeve & Co. Ltd., 1879: pp.562-565.
 47. Renner S, Clausine G, Cellinese N, Meyer K. Melastomaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 7 Part 3. Bangkok. The Prachachon Co. Ltd., 2001: pp.412-497.
 48. Mabberley DJ, Pannell CM, Sing AM. Meliaceae. Flora Malesiana, Vol. 12 Part 1. Leiden. Rijksherbarium, 1995: pp.1-407.
 49. Forman LL. Menispermaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 5 Part 3. Bangkok. The Chutimai Press., 1991: pp.300-365.
 50. Hooker JD. Order CXXXVI Urticaceae. Flora of British India, Vol. 5. Ashford. L. Reeve & Co. Ltd., 1885: pp.477-504.
 51. King G. The species of ficus of the Indo-Malayan and Chinese countries. London. L. Reeve & Co., 1888: pp.1-185.
 52. Larsen K, Hu CH. Myrsinaceae. In: Larsen K (eds). Flora of Thailand, Vol. 6 Part 2. Bangkok. Diamond Printing Do. Ltd., 1996: pp.81-178.
 53. Parnell J, Chantaranothai P. Myrtaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 7 Part 4. Bangkok. Diamond Printing Co. Ltd., 2002: pp.778-914.
 54. Green PS. Oleaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 7 Part 2. Bangkok. Diamond Printing Co. Ltd., 2000: pp.271-340.
 55. Prance GT. Chrysobalanaceae. In: van Steenis CGGJ (ed.). Flora Malesiana, Vol. 10. Boston. The Hague, 1989: pp.635-678.
 56. Tirvengadam DD. Pittosporaceae. In: Dassanayake MD, Fosberg FR (eds.). A revised handbook to the flora of Ceylon, Vol. 2. Amsterdam. Amerind Publishing Co. Pvt. Ltd., 1981: pp.473-477.
 57. วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล, พร้อมจิต ศรีลัมพ์, รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, และคณะ. สยามโกษัชยพฤษก์ ภูมิปัญญาของชาติ. ใน: วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล, พร้อมจิต ศรีลัมพ์, รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, และคณะ (บรรณาธิการ). สารานุกรมสมุนไพร เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2543: น. 1-272.
 58. Puff C, Chayamarit K, Chamchumroon V. Rubiaceae of Thailand. Bangkok0 The Forest Herbarium, National Park, Wildlife and Plant Conservation Department, 2005: pp.1-245.
 59. พร้อมจิต ศรีลัมพ์, รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล และคณะ. สมุนไพรไทย. ใน: พร้อมจิต ศรีลัมพ์, รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล และคณะ (บรรณาธิการ). สารานุกรมสมุนไพร เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2543: น.1-220.
 60. Hooker JD. Order XXXIII. Rutaceae. The Flora of British India, Vol. 1. Ashford. L. Reeve & Co., Ltd., 1875: pp.484-517.
 61. Backer CA, van den Brink RCB. Rutaceae. In: Backer CA, van den Brink RCB (eds.). Flora of Java, Vol. II. Groningen. Noordhoff NVP, 1965: pp.94-109.
 62. van Welzen PC. Sapindaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 7 Part 1. Bangkok. The Diamond Printing Co. Ltd., 1999: pp.1-153.
 63. Yamazaki T. Scrophulariaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 5 Part 2. Bangkok. The Diamond Printing Co. Ltd., 1990: pp.139-238.
 64. Nooteboom HP. Simaroubaceae. In: Smitinand T, Larsen K, eds. Flora of Thailand, Vol. 2 Part 4. Bangkok. The Chutima Press, 1981: pp.439-447.

65. Phengkklai C. Sterculiaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 7 Part 3. Bangkok. Prachachon Co. Ltd., 2001: pp.539-654.
66. Griffin O, Pannell J. Loganiaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 6 Part 3. Bangkok. The Diamon Printing Co. Ltd., 1997: pp.197-225.
67. Nootboom HP. Symplocaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 2 Part 4. Bangkok. The TISTR Press, 1981: pp.448-464.
68. Keng H. Theaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 2 Part 2. Bangkok. The TISTR Press, 1972: pp.142-158.
69. Phengkklai C. Tiliaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 6 Part 1. Bangkok. The Ramthai Press Co Ltd, 1993: pp.10-80.
70. วงศ์สิดิตย์ ฉั่วกุล, พร่อมจิต ศรีลัมพ์, รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, และคณะ. สมุนไพรพื้นบ้าน. ใน: วงศ์สิดิตย์ ฉั่วกุล, พร่อมจิต ศรีลัมพ์, รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, วิชิต เปาณิล (บรรณาธิการ). สยามไภษัชยพฤษช์: ภูมิปัญญาของชาติ. กรุงเทพฯ. อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2538: น.1-255.
71. วงศ์สิดิตย์ ฉั่วกุล, สมภพ ประธานธรรารักษ์, ทยา เจนจิตติกุล, และคณะ. สมุนไพรพื้นบ้านอีสาน. ใน: สมภพ ประธานธรรารักษ์, ทยา เจนจิตติกุล, ธนุชา บุญจรัส และคณะ (บรรณาธิการ). สารานุกรมสมุนไพร เล่ม 5 สมุนไพรพื้นบ้านอีสาน. กรุงเทพมหานคร. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2548: น.1-192.
72. Geerinck DJL. Amaryllidaceae including Hypoxidaceae. *Flora Maleciana Ser I* 1993;11(2):353-373.
73. เต็ม สมิตินันท์. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544. กรุงเทพมหานคร. บริษัทประชาชน, 2544: น.1-810.
74. Thitimetharoch T. Taxonomic studies of the family Commelinaceae in Thailand (PhD. Thesis). Khon Kaen. Khon Kaen University, 2004: pp.1-212.
75. Dassanayake MD, Fosberg FR, Clayton MD. Poaceae. In: Dassanayake MD, Fosberg FR (eds.). A revised handbook to the flora of Ceylon, Vol. 8. New Dehli. Oxford & IBH Publishing Co., 1994: pp.146-148.
76. Larsen K. Hemerocallidaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand Vol. 9 Part 2. Bangkok. Prachachon, 2008: pp.114-116.
77. Haynes RR, Ilmnocharitaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 7 Part 3. Bangkok. The Prachachon Co. Ltd., 2001: pp.383-386.
78. Suksathan P, Borchsenius F, Marantaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 9 Part 4. Bangkok. Prachachon Co. Ltd., 2008: pp.123-142.
79. Koyama T. Smilacaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 2 Part 3. Bangkok. The TISTR Press, 1975: pp.211-250.
80. Phengkklai C. Taccaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 6 Part 1. Bangkok. The Rumthai Press Co. Ltd., 1993: pp.1-9.
81. วีระชัย ณ นคร (บรรณาธิการ). สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ Queen Sirikit Botanic Garden. กล้วยไม้ไทย 1. เชียงใหม่. โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, 2551: น.1-310.
82. วีระชัย ณ นคร (บรรณาธิการ). สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ Queen Sirikit Botanic Garden (เล่ม 2). เชียงใหม่. โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, 2543: น.1-291.
83. Larsen K, Larsen SS. Gingers of Thailand. Chiang Mai. Ministry of Natural Resources and Environment (Maerim), 2006: pp.1-185.
84. Phengkklai C. Gnetaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 2 Part 3. Bangkok. The TISTR Press, 1975: pp.204-210.
85. Tagawa M, Iwatsuki K. Pteridophytes: Marsileaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 3 Part 4. Bangkok. Chutima Press, 1989: pp.600-602.
86. Tagawa M, Iwatsuki K. Pteridophytes: Polypodiaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 3 Part 4. Bangkok. Chutima Press, 1989: pp.486-580.

Indigenous Medicinal Plants Used as Antipyretics

Wongsatit Chuakul*

Department of Pharmaceutical Botany, Faculty of Pharmacy, Mahidol University

* Corresponding author: pywck@mahidol.ac.th

ABSTRACT

Objective: To survey the indigenous medicinal plants and related folk medicinal formula used as antipyretics in Thailand. **Method:** A survey on medicinal plants and folk medicinal formula was conducted in 8 provinces of Thailand including Chaiyaphoom, Nan, Sukhothai, Phetchabun, Surin, Krabi, Yasothon and Ubon Ratchathani. We interviewed local folk healers, and collected and identified the plant specimens. We also compared the plant specimens with the authentic specimens at two herbaria, i.e., 1-the Bangkok Herbarium at the Botany Section, Botany and Weed Science Division, Department of Agriculture, and 2-the Forest Herbarium, Royal Forest Department, Ministry of Natural Resources and Environment. **Results:** A total of 162 medicinal plants belonging to 60 families commonly used as antipyretics were identified. These medicinal plants belonged to 46 families of dicotyledons (132 species), 11 families of monocotyledons (26 species), 1 family of gymnosperms (2 species) and 2 families of fern (2 species). Families with the most number of plants listed for antipyretic purpose included Leguminosae (22 species), followed by Euphorbiaceae, Rutaceae and Annonaceae (12, 11 and 10 species, respectively). Genus with the most number of antipyretic plants was genus of *Diospyros* (5 species), while another 3 genera (*Alpinia*, *Flemingia* and *Senna*) were found with 3 species each. In addition, each of the 15 genera including *Abrus*, *Antidesma*, *Clerodendrum*, *Dendrobium*, *Desmodium*, *Dillenia*, *Ficus*, *Garcinea*, *Glochidion*, *Gnetum*, *Helicteres*, *Kaempferia*, *Memecylon*, *Thunbergia* and *Uvaria* was found to have 2 species antipyretic plant. In terms of medicinal formula, 46 plant species were used in 25 combination antipyretic formula and 106 species as single antipyretic remedy. **Conclusion:** Medicinal plants and their formula used as antipyretics in Thailand were studied. The results reported here will contribute to our appreciation of the natural resources of Thailand and to the advancement of ethnobotanical research which might lead to the discovery of potentially valuable pharmaceuticals.

คำสำคัญ: indigenous medicinal plants, folk medicinal formulae, antipyretics

Thai Pharm Health Sci J 2009;4(4): 435-449[§]
